

**NDWELE IELEKEZAYO KWENYE KIFO KATIKA UA
LA FARAJA NA KICHWAMAJI**

Matthew Kwambai
Chuo Kikuu cha Egerton - Kenya.
kwambai09@yahoo.com

Issa Mwamzandi
Chuo Kikuu cha Kabianga - Kenya.
imwamzandi@yahoo.com

Abdulrahim Hussein Taib Ali
Chuo Kikuu cha Egerton - Kenya
husseintaibali@gmail.com

Ikisiri

Ndwele ielekezayo kwenye kifo inatokana na hofu na usumbufu anaopata binadamu maishani. Ndwele hii ni sawa na utamaushi. Binadamu anapitia mambo mengi katika maisha yake. Katika kusaka uhuru na kujitua kwenye changamoto za maisha, anafanya uchaguzi mbalimbali. Uchaguzi na matokeo yake humfanya binadamu kuwa na hofu na usumbufu ambao, mwisho humsukuma awe na ndwele ielekezayo kwenye kifo. Ndwele hii inamfanya binadamu kufika kiwango ambacho anaepuka hatari anayofikiri ni kuu katika maisha yake. Akipatwa na hatari kuu anachagua kifo. Anapokabiliwa na kifo, anaona kuwa ni afadhali matatizo ambayo amekuwa akikumbana nayo. Lengo la makala hii ni kuangazia ndwele ielekezayo kwenye kifo katika Ua la Faraja (Mkufya, 2004) na Kichwamaji (Kezilahabi, 1974) hasa kwa kutazama kiini chake na matokeo yake. Nadharia iliyotumika katika utafiti huu ni ya Utamaushi ambayo iliasisiwa na Sartre (1966), inayoangazia kuwepo kwa binadamu duniani, matatizo anayopitia, utafutaji wa uhuru na mwisho kifo kama suluhu. Mbinu ya uchanganuzi wa yaliyomo ilitumiwa katika kuchambua data kwenye Ua la Faraja na Kichwamaji. Pia, mbinu hii ilitumiwa kuchambua makala mbalimbali kwenye maktaba na mtandao ili kuelewa suala la ndwele ielekezayo kwenye kifo. Matokeo katika utafiti huu yalionesha kuwa: kuna ndwele ielekezayo kwenye kifo katika Ua la Faraja na Kichwamaji. Kiini cha ndwele hii ni magonjwa, mahusiano, dhambi na kifo. Kuna Suluhu kwa hali hizi kupitia madhehebu ya Kikatoliki katika Kichwamaji na dini ya Kiislamu na mawaidha ya Dkt. Hans katika Ua la Faraja.

1.0 Utangulizi

Kasyoka (2006) anatafiti kuhusu usumbufu ambao Kierkegaard (1941) anaita ndwele ielekezayo kwenye kifo, anaeleza kuwa ni hali ya kutamauka inayosababisha mtu kupata ukakamavu ambao unatokana na kuogopa kitu kinachotisha zaidi. Ukakamavu huu unatokana na kujitenga na kitu cha kuhofisha zaidi na hivyo mtu anakuwa na moyo wa kukabiliana na hatari au hofu ndogo. Kasyoka anaendelea kusema kuwa ndwele ielekezayo kwenye kifo ni hali ya kutamauka na hivyo kuepuka kukumbana na kifo moja kwa moja. Anaeleza kuwa mtu anajikuta akiepukana na kitu anachohitaji kukifanya katika maisha. Kwa hivyo, anajielekeza kwenye kitu ambacho hakihitajiki.

Usumbufu ni uwezekano wa uhuru. Usumbufu ni dhambi inayosababisha maovu kufanyika. Tathmini hapa ni kuwa usumbufu unatusukuma kutumia uhuru wetu bila uwezo wowote. Tunafanya mambo kama hatuna uhuru. Ni kwa kuondoa usumbufu ambapo binadamu atapata uhuru kikamilifu (Kasyoka, 2006). Usumbufu ni sawa na kujihangaisha kwa ajili ya kesho katika maisha ya mtu binafsi. Kasyoka (2006) anaeleza kuwa usumbufu unahusu kile mtu hajui na bado hakijamfikia lakini hofu inajikita kwa kitu ambacho mtu anakielewa na kinamhangaisha wakati wa sasa.

Riwaya za *Ua la Faraja* na *Kichwamaji* zinadhihirisha ndwele ielekezayo kwenye kifo kupitia kwa masuala kama: magonjwa, mahusiano, dhambi na kifo. Makala hii inatanguliza kwa kuonesha nadharia inayoongoza uchanganuzi wa data na kisha kuzama katika mambo mbalimbali yanayozua ndwele ielekezayo kwenye kifo na athari zake miongoni mwa wahusika wakuu katika riwaya mbili zinazohusika. Inahitimisha kwa kudhihirisha suluhu kupitia dini na mawaidha ya Dkt. Hans.

1.1 Nadharia ya Utamaushi

Paul Jean Sartre (1966) ni mmojawapo wa wasomi wakuu wa Kifaransa ambaye amechangia kwa kiasi kikubwa katika Nadharia ya Utamaushi. Sartre kama wanafalsafa wengine alikuwa na wazo kuwa kuwapo kunatangulia maana, kwa hivyo, vitu vyote vilivyopo duniani havina maana. Ni kutokana na fikra zetu ndipo vinapopata maana (Mart, 2012).

Wamitila (2002) anaeleza kuwa Nadharia ya Utamaushi ni dhana ya kueleza mikabala mbalimbali ya kifalsafa inayohusu maisha na maswali ya binadamu kuhusu maisha na tendo la kuishi. Anasema kuwa mtazamo

huu ulikuwa na athari kubwa nchini Ufaransa na Ujerumani kabla ya kuenea sehemu nyinginezo. Anatoa maoni kuwa msingi wa tapo na mtazamo huu ni Kierkegaard ambaye aliandika kazi zinazouliza maswali kama vile: maisha ya binadamu yana maana gani? Je, kuna lengo gani katika maisha ya binadamu? Wamitila anasisitiza kuwa Kierkegaard anaeleza kuwa ni vigumu kuthibitisha kuwepo au kutokuwepo kwa Mungu kwani uelewa wa binadamu una mwisho.

Kuna machungu, kuachwa na kutamauka katika maisha (Mart, 2012). Dhana hizi zinatumiwa na wanafalsafa wa Utamaushi kujikita kwa masuala ya uhuru na kuchukua jukumu katika maisha ya mwanadamu. Binadamu anafaa kuchagua hatima na aelewe kuwa uchaguzi wake utaathiri wengine.

Utafiti huu umezingatia mihimili minne ya Nadharia ya Utamaushi kama vile: uwepo wa binadamu duniani, matatizo, kusaka uhuru na kifo kama suluhu. Utafiti huu umetumia mihimili ambayo inazingatia kusaka uhuru na kifo kama suluhu. Hali ya kusaka uhuru inamsukuma binadamu kutapatapa baina ya kutaka kuishi na kutaka kufa. Kulingana na Kierkegaard (1983) mhimili unaohusu kifo unatumiwa na Sartre ambaye anasema kuwa binadamu wanaishi katika hali mbalimbali na binadamu ana baadhi ya hali ambazo haziepukiki. Hali hizi ni fikra na kifo. Jambo hili linamfanya binadamu aweze kuwa mtu mwenye ndwele ielekezayo kwenye kifo kwa sababu ya usumbufu na hofu katika maisha yake.

1.2 Mbinu za Utafiti

Kulingana na Mugenda na Mugenda (1999) utafiti wa kimaelezo unaweza kufanywa maktabani. Uchanganuzi wa yaliyomo ulizingatiwa katika *Ua la Faraja, Kichwamaji* na makala mbalimbali kwenye maktaba na mtandao ili kuelewa suala la ndwele ielekezayo kwenye kifo kwa kutazama sababu zake katika riwaya mbili husika (Bernard, 2002).

2.0 Hofu na Magonjwa

Ndwele ielekezayo kwenye kifo, sababu zake pamoja na matatizo mbalimbali ambayo binadamu anapitia maishani yalichambuliwa. Uchanganuzi uliendelezwa kwa kuzingatia mihimili ya Utamaushi ambayo inahusu kusaka uhuru na kifo kama suluhu. Kulingana na Kierkegaard (1983) anasema Sartre anazingatia kuwa binadamu wanaishi katika hali mbalimbali na binadamu apende au asipende baadhi ya hali hizi haziepukiki. Mfano wa hali hizi ni masuala ya kifo na fikra. Binadamu lazima afe na pia lazima afikiri. Sartre anasema kuwa

binadamu anasaka furaha ili aepuke hofu na kutamauka, hata hivyo, ukweli ni kuwa binadamu anaishi kwa hofu na usumbufu mwingi.

Kasyoka (2006) anaangazia kuwa hofu inahusu kitu ambacho mtu anajua na kuhangaishwa nacho. Kwa mintarafu hiyo, Kasyoka anasema kwamba wanafalsafa Kierkegaard anaonesha kuwa kuwapo kwa binadamu duniani ni sehemu ya mateso ya kujitayarishia kifo ambacho ni safari ya mwisho kwa binadamu. Kierkegaard anaeleza kuwa mateso ni sehemu ya maisha ya binadamu ambayo ni muhimu kwa sababu mtu hawezi kujua ukweli bila mateso. Kulingana na Kasyoka, Kierkegaard anaendelea kueleza kuwa Mungu alitengeneza maisha na hali ya kuwepo duniani na kufanya kuwe na ugumu wa kujihusisha na ukweli pasipo na kuteseka. Anadhihirisha kuwa binadamu kwa upande wake anataka kupata ukweli lakini hataki kupitia kwa mateso.

Katika riwaya ya *Ua la Faraja*, ugonjwa ambao unasababisha hofu kwa watu wengi wanaotafitiwa ni UKIMWI. Hofu na usumbufu ni hatua ya kilele cha maisha ambayo ni matokeo ya uchaguzi mbalimbali. Hofu na usumbufu unaambatana na kuugua kwa moyo wa binadamu kwa sababu ya kile anachotarajia kukipata siku za mbele za maisha yake. Wahusika mbalimbali kama: Ngoma, Tabu na Queen wanapata ugonjwa wa UKIMWI na hali hii inawatia hofu kuu.

Mhusika mkuu anayeitwa Ngoma anapopata habari kuhusu Queen kuwa na ugonjwa wa UKIMWI, anauona kama mwiba ambao ulimwotesha tende lisilopona, la aibu, chungu na lenye lawama nyingi. Ngoma alipofikiria kuhusu UKIMWI, kitu kama mshale kilimchoma tumboni kwa nguvu, kama inavyodhihirika katika ukurasa wa 32.

Hata hivyo, ni kinyume na matarajio ya Ngoma kuwa mtu kama Queen awe na UKIMWI, Ngoma alimwona Queen kuwa mwanamke aliyekuwa mzuri, msomi na mwenye afya na kazi ya ofisi yenye hadhi kubwa na hivyo hawezi kuwa na UKIMWI. Ukweli ni kwamba alikuwa ana ugonjwa wa UKIMWI. Japo anajaribu kuupuuza kwa kunywa pombe na kuzama katika dini ya Kiislamu, maisha yake yanakuwa ya wasiwasi na fikira nyingi kama inavyodhihirika katika ukurasa 133. Aidha, Ulevi unampa woga kuwa virusi vingemshambulia zaidi. Mawazo mengi na hofu ya kufa vilimsukuma akonde na kukondeana. Mhusika wa pili ambaye ana hofu ni Queen, yeye ni mgonjwa na katika ukurasa wa 138 anajiuliza maswali mengi. Katika ukurasa wa 141, Queen anauliza swali:

Kila mgonjwa huhitaji dawa, lakini
ukiishaambiwa ugonjwa huu hauna tiba
sasa unakunywa dawa za nini? ...

Haya yanatokana na hofu aliyokuwa nayo kwa kujua kuwa mtu akiambukizwa ugonjwa wa UKIMWI mwisho wake ni mauti. Anaona maisha kama kiinimacho, haoni faida ya kuwepo au kutokuwepo. Queen anajuta sana katika ukurasa wa 166 pale anapozungumza na mama yake.

Halikadhalika, mhusika Omolo anakosa usingizi kwa kufikiria kuwa atakufa kwa kuambukizwa UKIMWI na Queen, katika *Ua la Faraja* kuna maelezo yafuatayo:

Usiku ule wa kuamkia asubuhi ile aliyokuwa ufukoni mwa bahari, hakupata usingizi. Wazo la kufa kwa kuambukizwa UKIMWI na Queen lilimwandama akilini hadi usingizi wote ukampaa. Alikesha akihangaika huku na kule; mara akae sebuleni akijaribu kusoma magazeti, mara arudi kitandani na kujaribu kulala. Lakini usingizi haukuja... (uk. 99)

Maelezo haya yanadhihirisha hofu ya maisha ya binadamu kupitia kwa mhusika Omolo, ambaye alikuwa akijaribu kuepuka wanawake na ngono, lakini kupitia kwa tendo la mara moja ambalo alifanya akiwa amewekewa dawa kwenye kinywaji, anaona kuwa huenda mambo yalikuwa yametumbukia nyongo.

Hali ya Omolo inathibitisha kuwa binadamu hujikuta duniani akiwa mhanga wa matukio ya maisha, wakati mwingine mambo hufanyika zaidi ya makusudio yake. De Giuli (2012) anachanganua *Ziraili* na *Zirani* kwa kuangazia mtazamo wa kifalsafa hasa masuala kuhusu Mungu na uwezo wake, dhambi na uhuru wa kuamua. Anasema kuwa uhuru wa kuamua katika *Ziraili* na *Zirani* unaweza kudhihirisha kuwa Mungu hana uwezo na ndipo wakati mwingine kuna mambo mabaya yanayofanyika lakini hawezi kutumia uwezo wake mkuu kumkinga binadamu dhidi ya mabaya hayo. Huenda binadamu alikuwa amezimbia kufanya mambo mazuri lakini nguvu fulani ambayo inapita maazimio yake inamfanya kuwa mhanga na hivyo anajikuta katika njia panda kama ilivyokuwa kwa Omolo. Katika mtanziko kama huu, hofu na usumbufu wa matokeo ya maisha ya binadamu humkumba kiasi cha kukosa amani, umakinifu na usingizi kama ilivyojitokeza kwa mhusika Omolo.

Mhusika Asha anashiriki ngono na wanaume na hasa Msafiri ila anaogopa kuambukizwa UKIMWI. Anapatwa na hasira na woga wa aibu ikiwa mambo yangejulikana na kufahamika na watu waliomzunguka. Katika ukurasa wa 83, hofu ya Asha inaongezeka anapomfikiria mpenzi wake Msafiri. Anawaza kuwa ikiwa Ngoma amemwambukiza UKIMWI, hata yeye amemwambukiza Msafiri. Asha anaendelea kuwaza kuhusu UKIMWI, jinsi utakavyoathiri na hatimaye kuyazima maisha yake ya raha na kujitosheleza.

Katika *Kichwamaji* kuna hofu nyingi inayoambatana na magonjwa ya zinaa. Magonjwa haya yanahusishwa na kushiriki mapenzi kwa Kazimoto na Manase na wanawake kadhaa. Wahusika hawa wawili wanashiriki mapenzi na Pili ambaye anawaambukiza ugonjwa wa zinaa ambao unasababisha kuzaliwa watoto wenye vichwa vikubwa. Ugonjwa huu unakuwa dondandugu kwa ndoa za Kazimoto na Manase. Wanaume hawa wawili na wake zao wanakuwa na uhusiano wenye mivutano, hofu na uchungu mwingi kwa sababu ya ugonjwa wa zinaa. Manase na Salima wanaishi kwa upweke kwa sababu ya kuwapo kwa ugonjwa wa zinaa.

Mtoto aliyezaliwa akiwa na kichwa kikubwa ni ithibati ya ugonjwa wa zinaa, Kazimoto alipouliza aliyekuwa mzazi wa mtoto huyo katika ukurasa wa 191, Salima aliinuka kwa hasira na hata kusababisha kumwagika kwa mchuzi uliokuwa juu ya meza. Ni katika mjadala huu ndipo Sabina naye anazimia baada ya kupata habari kuwa Pili alikuwa amepatwa na ugonjwa mbaya na alikuwa na uhusiano na mume wake kabla na baada ya ndoa.

Rehak (2007) anaeleza kuwa maisha yaliyopita yanamfanya Kazimoto kujutia kumfunza nduguye tabia ambazo zinamfanya kuwavamia wanawake na kuua. Kazimoto anajutia hali hii. Pia, kifo cha mtoto wake kinamfanya ajutie matendo yake na alipoona siku za mbele hakuona matumaini na hii ndiyo sababu anaamua kujitoa uhai. Katika *Kichwamaji* mjadala wa nyumbani kwa Manase unadhihirisha ugonjwa mbaya na hali ya mtoto wa Salima na Manase. Hali hii inawaacha wanandoa wanaohusika kwenye hofu, huzuni, woga na uchungu mwingi unaowafanya kuwa pweke, kukosa matumaini, kutoona haja ya kuishi na kuwepo bila maana maishani.

3.0 Usumbufu na Mahusiano ya Watu katika Jamii

Hali ya kuogopa wanawake na kutotaka kuo na kuzaa inadhihirishwa na Omolo katika kurasa za 2-3 na 19 za *Ua la Faraja*. Aliogopa kuumiza na kuumizwa kihisia, anaona ni vyema kuishi maisha ya kipweke bila kuwa na mke na watoto. Katika kurasa za 69-70 anakuwa mkali kwa wanawake kwani aliwachukia sawa na kuchukia ngono ambayo iliwavuta watu kwa ulazima wa ajabu, kuna mawazo haya akilini mwa Omolo:

... Alikasirishwa tu na ujumla wa jambo lote lililoitwa ngono. Jambo lile lenye ulazima wa ajabu ambao uliwavuta watu wakaliendea ijapokuwa walijua lingeweza kuhatarisha afya zao, amani yao na hata akiba zao na ndoa zao

(uk. 73).

Omolo hataki kushiriki ngono na anawaeleza Pendo na Chiku kuwa yeye hatapatwa na UKIMWI, ila pengine awekewe mbegu kwa bia aliyokuwa akiipenda kunywa. Pia, anamweleza Chiku kuwa hatampata kama alivyokuwa akisema usiku huo, hata akimpa pombe na mishikaki kumshawishi ila amwote kwa ndoto. Omolo anajaribu kwa vyovyote vile kuepuka ngono kwa sababu ya kuogopa wanawake na ugonjwa wa UKIMWI.

Tabu ambaye ni mke wa Ngoma anaambukizwa UKIMWI na mume wake licha ya kuwa mwaminifu kwa mume wake. Tabu anakuwa mhanga. Anaishi maisha yenye maadili lakini uchaguzi wa mume wake unamwathiri kwa kuambukizwa ugonjwa huu ambao unamsababisha hofu kuu na kuwaathiri watoto wake. Wamitila (1998) katika tafiti alizofanya kuhusu *Rosa Mistika, Kichwamaji, Gamba la Nyoka, Dunia Uwanja wa Fujo, Nagona na Mzingile*, alidhihirisha kuwa dunia ni mahali pabaya na hivyo binadamu anafaa kuishi leo na asijihusishe na masuala ya kesho. Janga linalomkumba Tabu linasababisha hofu kusambaa kwa watoto katika ukurasa wa 34-36. Wanaona kuwa dunia haina wema kwa wale watu wanaojitunza kama mama yao. Watoto wa Ngoma na Tabu yaani Aisha, Abu na Juma walihuzunika sana kwa kusikia mgogoro, kugombana kwa wazazi na kufanya matumaini yao kufifia. Halikadhalika, walisikia mama yao akimlaumu baba yao kwa kumwambukiza ugonjwa wa UKIMWI, watoto wote walishtuka. Aisha akalia, Abu aliishiwa nguvu huku akilia na Juma alipandwa na hasira. Masuala haya yaliwapa huzuni kuu na Juma alibaki akiwa na mashaka makubwa. Kunakuwa mgogoro mkubwa baina ya Juma na baba yake, suala hili linamfanya Juma kutoroka nyumbani na baba yake kumkana na kutomtaka amrithi pale anapokaribia kufa. Mvutano mkubwa baina ya baba na mwana, unasababisha uchungu na usumbufu mwingi ambao unaendelea kwa muda mrefu.

Suala la mahusiano linajitokeza katika *Kichwamaji*. Kuna Mgogoro ambao unasababisha hofu na mgogoro mwingi baina ya familia ya Mafuru na Kabenga na inadhihirika kwa kiasi kikubwa kwa watoto wa familia hizi ambao ni: Kazimoto na Manase. Wavulana hawa wanabishana kwa sababu ya Manase kumbaka Rukia, dada yake Kazimoto. Matundura (2016) anaonesha jinsi Kazimoto alivyokuwa na uhasama na rafiki na jirani yake wa udogoni Manase. Kazimoto anajaribu kulipiza kisasi, anapitia matatizo mengi kama magonjwa ya zinaa yanayomfanya kuzaa mtoto kichwamaji. Katika riwaya, Kazimoto anachoma nyumba ya Kabenga na kushiriki kwake kwa ukataji wa nyasi ya kuezeka nyumba ya Kabenga ilikuwa ni kupata fursa ya kuwa na

uhusiano na Sabina ili baadaye aweze kumtunga mimba na kulipiza kisasi kwa yale Manase alimtendea awali.

4.0 Usumbufu na Kifo

Ugonjwa wa UKIMWI unawafanya wahusika wengi katika riwaya ya *Ua la Faraja* kuwa na usumbufu hasa kuhusu kifo na hatima yao. Katika ukurasa wa 135, Ngoma alikuwa na hasira na majuto kwa kumwambukiza mke wake UKIMWI. Hangeweza kumwokoza na hata kumpa tiba. Jambo lingine lililomwuma ni kukosa kujadiliana na mke wake kuhusu mafarakano yao. Aliona kuwa alifaa kumwomba mke wake msamaha.

Tabu alikuwa na hofu na usumbufu mwingi pale alipogundua kuwa Ngoma alikuwa na uhusiano na Queen ambaye alipata UKIMWI na hivyo yeye Tabu aliambukizwa ugonjwa huo kupitia kwa Ngoma. Tabu ni mhanga kwani yeye ni mwaminifu na alivumilia matatizo mbalimbali aliyosababishiwa na mume wake. Tabu ana hasira na hofu na anapanga kwenda kwao. Bertoncini (2005) anatafiti na kugundua matatizo yanayopitiwa na wahusika wanawake katika riwaya kadhaa za Mkufya. Mtaalamu huyu anatoa tathmini kuwa badala ya Mkufya kuwalaumu wahusika wake wa kike anawaona kama wahanga wa hali zao mbalimbali. Tabu anapitia mateso ambayo hangepaswa kukumbana nayo sababu ya kuchagua kuishi kwa uadilifu. Yeye ni mhanga wa uchaguzi na matokeo ya matendo ya mume wake.

Ndoa ilimpa mhusika Tabu mawazo mengi. Alilaani utumwa, uonevu na usaliti uliofichama katika ndoa. Kwa sababu ya kuambukizwa ugonjwa wa UKIMWI, Tabu hakutaka kufanya shughuli zozote nyumbani. Aliketi, akiwaza na kushangaa kutoka asubuhi hadi jioni. Anajuta sana katika maisha yake kwani matokeo ya maisha yake ya ndoa yalikuwa yamemletea matatizo mengi na mwisho alikuwa anatarajia kifo. Wakati wa kupima virusi vya UKIMWI Tabu alitokwa na machozi na alilia sana kwa sababu ya hofu kuu iliyoambatana nayo. Hilo lilikuwa pigo kuu kwa Tabu, dadake na watoto wake.

Grace na watoto wa Tabu walikuwa na hofu. Walihangaika kwa kujiuliza kwa nini mpendwa wao Tabu alilipwa kifo kwa uaminifu na uvumilivu wa shida zote alizopitia mikononi mwa mume wake. Juma anamlalamikia Mungu kwa mama yake kupata adhabu ambayo hakustahili. Grace ana hofu kuhusu dadake kuambukizwa UKIMWI ambao hatima yake ilikuwa ni kifo. Anajiuliza maswali mengi kuhusu kifo cha Tabu, dada yake

mpenzi. Aliona kuwa mauti si mshahara wa dhambi bali wema hufa sawasawa na waovu. Hali hii ilimpa Grace hofu na usumbufu kwani, aliona kuwa dadake alikuwa anabeba hukumu ambao hakustahili.

Katika *Kichwamaji*, kifo kinawatatiza Kazimoto na mama yake. Kazimoto anajiuliza maswali mengi sana siku ambayo dada yake anafariki. Anaona kuwa hakuna haja ya kuishi. Anaweza kutabiri kifo chake, anafikiria kuwa huenda akajiua. Kazimoto ana maoni kuwa binadamu amepewa adhabu ya kulinda maisha yake. Mama yake Kazimoto anapatwa na huzuni na hofu nyingi kiasi cha kuzimia baada ya bintiye kufariki. Mama anakuwa na majonzi mengi mpaka anafariki siku ya mazishi. Mkufya (2005) anasema kuwa binadamu anafaa kuendeleza maisha hapa duniani bila woga unaomfanya binadamu kufikiri kuwa atakufa. Katika *Kichwamaji*, kifo kinaleta majonzi na huzuni sana kwa Kazimoto sawa na mama yake. Kazimoto anajiuliza maswali mengi ambayo hayana majibu. Mwisho anaona kuwa maisha hayana faida yoyote.

5.0 Usumbufu na Dhambi

Usumbufu na suala la dhambi linadhihirika katika *Ua la Faraja* hasa kwa wahusika Ngoma na Queen. Ngoma anachagua dini ya Kiislamu ambayo alikuwa ametelekeza na kuwa mnafiki kwa kushiriki raha ya ngono nje ya ndoa na kunywa pombe. Anachagua kushiriki mambo mbalimbali msikitini ili kupata uhuru. Anashiriki sala na kutoa sadaka ili kutafuta uhuru huo. Kutokana na uchaguzi huu wa dini ya Kiislamu analazimisha watoto wake washike dini. Ngoma anatoa mchango kwa msikiti ili madrasa yaweze kujengwa na watoto wafunzwe dini. Anasema binti zake Rahma na Nuru watahiriki madrasa kwani alikuwa ameshindwa kuwalea wanawe kwa njia ya kidini badala yake alishiriki raha na kupuuzwa majukumu yake.

Mhusika Queen anadhihirisha kuteseka na kuhangaika mwishoni mwa maisha yake. Anajiuliza mahali binadamu anakwenda baada ya kifo. Kasyoka (2006) anasema kuwa usumbufu ni dhambi kwa sababu unawezesha maovu kufanyika. Maombi ya mama yalimfanya mhusika Queen alie. Alikosa kwenda kanisani maisha yake yalipokuwa mazuri, japo baadaye alijiuliza kama mtu huenda kwa Mungu au hupotea tu pale anapokufa. Hapa ukweli unamdhihirikia baada ya kufanya maovu yote na kuona kwamba imani ya Kikristo ni kama hadithi. Hata hivyo, katika hali yake aliona kuwa afadhali angekuwa Mkristo aliyekuwa na imani kamili.

Aliona ni vyema kuwa na imani ili mtu akifa aweze kwenda peponi na hata ikiwa sio kweli ingekuwa afadhali kufa akiwa na matumaini.

Usumbufu unajitokeza kwa kiasi kikubwa katika maisha ya Kazimoto kuhusu suala la dhambi kwenye riwaya ya *Kichwamaji*. Pale anapomtembelea Kamata anapata vijana wanaojadili uhusiano wao na wanawake wengine kiasi cha kuhesabu makabila machache ambayo hawakuwa wameshiriki ngono nao katika nchi yao. Mazungumzo haya yanasababisha Kazimoto kufikiria sana na hata kujiuliza maswali kuhusu elimu yake na kwa nini alisoma *Biblia*. Hii inadhihirisha kuwa ni kutokana na elimu yake na kuelewa *Biblia* ndipo anasumbuka na kushuhudia mambo kama waliyozungumzia vijana hawa ambayo yalihusiana na dhambi. Jambo la kushangaza ni kuwa aliweza kushiriki kwa mambo mengi ya dhambi ambayo yalimsumbua ilhali aliwasikia watu wengine wakiyazungumzia na kuyatenda bila kusumbuliwa nayo.

Suala la dhambi linamsumbua Kazimoto sana kiasi cha kuona kuwa yeye alifanya kosa kuwa na elimu. Bila ya elimu angeweza kuwa sawa na vijana hawa wa vijijini ambao waliishi bila ya kuwa na usumbufu. Walifanya mambo mbalimbali ya kuwafurahisha bila kujali na kujua kwamba walikuwa wakifanya dhambi. Kwa mujibu wa Mkufya (2005,) binadamu anafaa kuendeleza maisha hapa duniani bila ya woga unaomfanya mtu kufikiri kuwa atakufa. Kulingana na Mkufya, dhana ya dhambi imefanya watu kukosa kufikiria kwa sababu wanadhani wakifanya hivyo watakuwa wanafanya dhambi. Kinyume na mawazo ya Mkufya, Kazimoto anaona hasara kubwa kusumbuliwa na mawazo mengi, majukumu ya wajibu mkuu na bidii kuu halafu akafa na kwenda motoni na vijana wale ambao hawakusoma wakaenda mbinguni licha ya juhudi kidogo walizoweka maishani. Mawazo hayo na usumbufu unaoyazunguka unamfanya Kazimoto kufikiria kuacha shule. Anajuta kwa nini anasoma na kujua mambo mbalimbali ambayo yako kwenye *Biblia*.

Wazo jingine linalomsumbua Kazimoto ni Kalia na tabia yake mbovu. Anajuta sana kwamba alikuwa mfano mbaya na aliathiri maisha ya nduguye na kumfanya kushiriki maovu mbalimbali. Maovu ambayo yalimfanya kuuwawa pale anapowachosha wanakijiji kwa matendo yake.

Ni kutokana na mambo mabaya ambayo Kazimoto alifanya alipokuwa na ndugu yake mdogo ndipo ndugu huyu anafanya maovu mengi kumshinda yeye bila kujali. Kazimoto alitembea naye alipokuwa akienda kutafuta wanawake kama Vumilia. Pia, Kalia alitumiwa na kaka yake mkubwa

kama posta ya kupeleka barua, ujumbe na zawadi kwa Vumilia. Kutokana na mifano hii sawa na mazungumzo waliyokuwa nayo ndipo Kalia alifuata nyayo za Kazimoto na hata kumpiku. Kalia anakuwa na uhusiano na mwanamke Tegemea na wanawake wengine. Baadaye anabaka wasichana wadogo na wanawake aliwaovamia alipogeuka kuwa nunda mla watu. Sartre (1965) anasema Kierkegaard alimsawiri binadamu kuwa na upungufu na woga na hivyo hawezi kupata suluhu. Katika uchunguzi huu masuala yote ambayo Kazimoto alimfunza Kalia yanamsumbua sana na kumfanya kuwa na hofu na woga kwani anaona kuwa ni matendo na mfano wake ndio ulimfanya mdogo wake kuingia matendo maovu na kuwa sugu zaidi yake. Sawa na anavyosema Sartre kuwa binadamu anapokuwa na woga hawezi kupata suluhu, woga na usumbufu mwingi katika maisha ya Kazimoto unamfanya kukosa kurekebisha makosa yake yalioathiri mdogo wake, anaona kuwa hatima ya maisha ni kifo. Hii ndiyo sababu anatabiri kuwa anaweza kujiua ili aepuke mambo na makosa aliyofanya katika maisha.

Kalia anapombaka msichana mdogo na Kazimoto kumchapa, Kalia analalamika kuwa ni uonevu tu kutoka kwa ndugu yake mkubwa kwani yeye alikuwa anafanya maovu haya na hakuwa amemshtaki kwa baba yao. Kwa mintarafu ya maelezo ya Kazimoto, kuna majuto makuu moyoni mwake kutokana mfano mbaya aliomwonesha Kalia, nduguye mdogo. Japo anamchapa Kalia, ukweli ambao anaelezwa na nduguye unamchoma moyoni mwake.

Kazimoto anaendelea kuona ubaya wake katika ndugu yake pale ambapo Kalia anatoka usiku na kwenda kwa shangingi wake Tegemea na kulala huko. Kazimoto anamfuata na anaona kuwa ndugu yake alifuata nyayo zake na hata alikuwa anamshinda yeye kwa matendo ambayo alijifunza kutoka kwake. Katika riwaya ya *Kichwamaji* Kazimoto anasema :

Siku mbili baadaye niligundua kuwa Kalia alikuwa halali chumbani mwake wakati wa usiku. Siku moja nilikaa macho. Kalia alipita mlango wa nyuma. Nilimchungulia, halafu nilitoka nje nikamfuata kwa nyuma. Alifuata njia ileile ambayo tulikuwa tumezoea kwenda naye pamoja wakati wa usiku. Kweli Kalia alikuwa akifuata nyayo zangu; niliona aibu kwa jambo nililotenda. Kalia alikuwa haendi pengine isipokuwa nyumbani kwa Tegemea. Alipofika nyumbani kwa Tegemea, badala ya kupitia mlango wa nyuma yeye alipitia mlango wa mbele. Kweli, Kalia alikuwa akinipita sasa katika mambo haya. Mimi nilizoea kupita mlango wa nyuma. Alipoingia nilitembea polepole kuelekea nyumba ya Tegemea. Nilijibanza ukutani. Mimi nilifikiri kwamba alikuwa akimtongoza vumilia.

Nilishangaa kumsikia akizungumzia chumbani mwa Tegemea (uk. 96).

Kutokana na nukuu hii inadhihirika kuwa Kalia alikuwa anafuata mfano wa Kazimoto na hata kumpiku. Hali hii inamshangaza Kazimoto ambaye aliona kuwa Kalia alifuata mfano wake na kwenda hatua kadhaa mbele, kwani badala ya kupitia mlango wa nyuma alipita mlango wa mbele na hata kulala na mama badala ya binti. Kazimoto anaona aibu na kujutia makosa na maovu aliyomwonesha ndugu yake mdogo.

Majuto ya Kazimoto yanadhihirika katika mazungumzo yake na Manase na mkewe Salima. Mhusika huyu anasema kuwa ubaya wa binadamu umo ndani yake na anaonesha jinsi matendo yake yalivyomfanya nduguye kuuawa kwa kumwiga. Riwaya ya *Kichwamaji* inaeleza:

Ndio Manase alisema kwamba ubaya umo ndani yetu sisi, nilidakia. Jambo linalofaa ni kujiuliza sisi wenyewe uzuri wa matendo yetu. Mimi ninasema hivi kwa sababu nimeona mdogo wangu akiuawa kwa sababu ya kufuata matendo yangu mabaya. Mimi mwenyewe nilikuwa nunda mla watu. Lakini nilikuwa bado sijafikiria kwa ubaya wangu uliweza kuleta maafa kwa mwanadamu mwingine na kwa taifa zima, pia kwa wajukuu wetu. Matendo huigika kwa urahisi, hasa matendo mabaya (kur. 129-130).

Nukuu hii ya maelezo ya Kazimoto kwa Manase na Salima ni dhihirisho la uhuru na uchaguzi ambao binadamu yuko nao. Anaweza kutenda mazuri au mabaya na baadaye uchaguzi wake unaweza kuathiri tabia ya watu katika nasaba yake na hata jamii yake. Hii ndiyo sababu anajuta sana kuweza kufanya uchaguzi mbaya kwa nafsi yake na kisha matokeo ya matendo yake kuwa na madhara kwa kaka yake mdogo. Haya yote yanamfanya Kazimoto kukumbuka matendo yake na kiwango cha madhara yake kwa ndugu yake, familia yao, kijiji chao na hatimaye jamii kwa ujumla.

Kazimoto ana majuto makubwa sana. Kila hatua ya maisha yake ina majuto na haoni maana ya maisha, anatabiri kifo chake pale ambapo Rukia anafariki. Mwishoni anapojiua kwa risasi, anaandika barua inayoonesha majuto makubwa kwa matendo aliyofanya. Anasema kuwa hawezi kuendelea kuzaa kizazi kibaya na kuwa hakuona tofauti yoyote baina yake na mdudu au mnyama. Anasema kuwa anachukua jukumu kwa kifo chake na cha ndugu yake Kalia ambaye anasema kuwa alimuua bila ya kumgusa. Kilele cha maisha ya Kalia kilikuwa ni kuuawa kwa kudungwa mkuki na kutupwa kwenye mto. Wanakijiji wanaona kuwa

alifaa kufa kwa sababu alikuwa dondandugu. Watu waliweza kuepuka kwenda katika mazishi na kuwaachia familia yao na ya Kabenga kumzika. Hatua hii ni mwiba kwa Kazimoto, anaona kuwa yeye ni kiini cha matukio yote yanaendelea na kumwathiri Kalia.

6.0 Hitimisho

Hofu na usumbufu ni kiini kikuu cha ndwele ambayo inaelekeza kwenye kifo katika *Ua la Faraja* na *Kichwamaji*. Hofu na usumbufu zinazotokana na mambo kama vile: magonjwa, mahusiano, dhambi na kifo. Masuala yanayohusiana na ndwele hii yanafikia kilele chake katika *Ua la Faraja* na kuonekana yanashindwa kutokana na mawazo ya matumaini kupitia mawazo ya Dkt. Hans. Daktari huyu anawapa wagonjwa wa UKIMWI kama Ngoma na Tabu matumaini kupitia mawazo yake ya busara sawa na namna anayowataka kuishi. Anawaambia kuwa mtu anafaa kufurahia maisha kwa sababu anapata maisha hayo mara moja. Aidha, Dkt. Hans anamwezesha Omolo kushinda hofu hii kwa kiwango fulani na hata anamwoa Grace. Katika *Kichwamaji* ndwele ielekezayo kwenye kifo inaendelea kujijenga na kufika kilele mwishoni mwa riwaya ambapo Manase na mke wake ni wagonjwa na hawana matumaini. Pia, Kazimoto na mke wake ni wagonjwa kiasi cha Kazimoto kujipiga risasi ili asiweze kuendelea kushuhudia yaliyokuwa yakiendelea maishani mwake na duniani.

Marejeleo

- Bernard, H.R. (2002). *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Methods*. 3rd edition. California: AltaMira Press, Walnut Creek.
- Bertoncini, E. (2005). William E. Mkufya's latest novel *Ua la Faraja*: A commitment to the fight against HIV/AIDS. *Swahili Forum* .12, 3-13.
- De Giuli, L.A. (2012). Ziraili na zirani: A philosophical analysis. *Swahili Forum*. 19, 88-95.
- Kasyoka, J. M. M. (2006). *Human Suffering and Existence: An Enquiry into Kierkegaard*.
- Eldoret: Zapt Chancery Research Consultants and Publishers.
- Kezilahabi, E. (1974). *Kichwamaji*. Nairobi: East African Publishing House.
- Kierkegaard, S. (1983). *Fear and Trembling & Repetition*, Edited and Translated by Howard V.
- Hong and Edna H. Hong with introduction and Notes. Princeton: University Press.

- _____ (1941). *The Sickness Unto Death*. New Jersey: Princeton University Press.
- Mart, C.T. (2012). Existentialism in two plays of Jean-Paul Sartre. Erbil, Iraq: Ishik University. Inapatikana katika <http://www.academicjournals.org/IJEL> .
- Matundura, B. (2016). Udhanaishi katika Riwaya na Tungo za Kezilahabi (Haijachapishwa). Inapatikana katika <http://Udhanaishi%20katika%20riwaya%20na%20tungo%20za%20Kezilaha%20bi%20-%20Bitugi%20Matundura%20-%20swahilihub.com.html>.
- Mugenda, O.M. na Mugenda, A. G. (1999). *Research methods: Quantitative and Qualitative Approaches*. Nairobi: Act Press.
- Mkufya, W. E, (2004). *Ua la Faraja*. Dar es Salaam: Mangrove Publishers.
- _____ (2005). Mazungumzo na Lutz Diegner juu ya riwaya ya *Ziraili na Zirani* 1999. *Swahili Forum*. 12,37-62.
- Rehak, V. (2007). Kazimoto and Meursault : Brothers in despair and loneliness, comparing Kezilahabi's *Kichwamaji* and Camus' *L'Etranger*. *Swahili Forum*. 12, 135-151.
- Sartre, J. (1965). *Two Plays: The Respectable Prostitute & Lucifer and The Lord*. Translated by Kitty Black, with an introduction by Geoffrey Brereton. Middlesex: Penguin.
- _____ (1966). *Existentialism and Humanism*. Translation and introduction by Philip Mairet. London: Methuen & Co. LTD.
- Wamitila, K. (1998). A Philosophical labyrinth: Tracing two critical motifs in Kezilahabi's prose works. *AAP*. 55, 79-91.
- _____ (2002). *Uhakiki wa fasihi: Msingi na vipengele vyake*. Nairobi: Phoenix Publishers Ltd.